

საქართველოს ისტორია

საქართველო და „აბრეშუმის დიდი გზა“ გვიანანტიკურ ხანასა და
შუა საუკუნეებში

Georgia and the great silk road in late antiquity and the middle ages

Lia Gablishvili

PhD student of Sokhumi State University

ORCID ID 0000-0002-5305-298X

E-mail: likagablishvili@gmail.com

tel.: + 995 595-09-22-46

Abstract

The article focuses on the materials covering the operation of the Great Silk Road, the routes thereof, as well as Georgia's involvement in trade relations between East and West carried out through this large-scale international major artery. Georgia had been involved in the international trade long before the emergence of the Great Silk Road. There had been reports on Greek imports in Colchis and Iberia as early as in the archaic and classical periods. It had contributed to the development of the roads that later became part of the Great Silk Road. The article offers the analysis of the data provided by Patroclus, Strabo, Marcus Terentius Varro, Menander, Pei Zui (a Chinese historian) and others. Iran and the Byzantine Empire had been engaged in wars to dominate the roads crossing the North Caucasus for centuries. It is noteworthy that starting from the second half of the sixth century, the main traffic transit load fell on the Caucasus section of the Silk Road, whereas at the end of the sixth century the North Caucasus direction eventually became a regularly operating main trade route. Archaeological excavations have revealed that the Chinese traders themselves used to travel along this route. An entire complex of Chinese items, including the fragments of Chinese embroidered silk and personal trade record of the merchant, dating back to the Tang era was found in a tomb located in the upper reaches of the Bolshaya Laba river, a tributary of the Kuban River. Alongside the Chinese textile, Chinese porcelain was also imported from the Far East to the West through Asia Minor. This is evidenced by the so-called 'Celadons', the fragments of which were found during the excavations in the large trading city of Anisi and the city of Dmanisi. This particular type of Chinese porcelain was made in the twelfth- thirteenth centuries. The only Chinese coin dating back to the 1200, which was found in Mtskheta in 1993, is also of particular importance.

Key words: Silk Road, China, Caucasus, Georgia, Byzantine Empire.

ლია გაბლიშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ORCID ID 0000-0002-5305-298X

E-mail: likagablishvili@gmail.com

ტელ.: + 995 595-09-22-46

აბსტრაქტი

სტატიაში გადმოცემულია დაკვირვებები გვიანანტიკურ ხანასა და შუა საუკუნეებში აბრეშუმის დიდი გზის ფუნქციონირებაზე, მის მარშრუტებსა და საქართველოს ჩართულობაზე აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში ამ მასშტაბური საერთაშორისო მაგისტრალის მეშვეობით. საუბარია აბრეშუმის გზის საქართველოს ტერიტორიებზე გავლის დამადასტურებელ ცნობებზე. საქართველო აბრეშუმის გზის ამოქმედებამდე გაცილებით ადრე იყო ჩაბმული საერთაშორისო ვაჭრობაში, უკვე არქაულ და კლასიკურ ხანაში ბერძნული იმპორტი დაფიქსირებულია კოლხეთსა და იბერიაში. ამან ხელი შეუწყო ისეთი გზების ჩამოყალიბებას, რომლებიც შემდგომში აბრეშუმის დიდი გზის შემადგენლობაში შევიდნენ. ამ პერიოდში იბერიის ტერიტორიაზე, წამყვან მაგისტრალურ მნიშვნელობას იძენდა მტკვრის გასწვრივ არსებული გზა. წინამდებარე სტატიაში განხილულია პატროკლეს, სტრაბონის, მარკუს ტერენციუს ვარონის, მენანდრეს, ჩინელი ისტორიკოსის პეი ძუსის და სხვათა მონაცემები, რომლებიც დიდი სავაჭრო-საქარავნო გზის საქართველოში შემოსვლას ადასტურებს. ირანსა და ბიზანტიას საუკუნეების განმავლობაში ომები ჰქონდათ ჩრდილეთ კავკასიიდან გადმომავალ გზებზე გაბატონებისათვის. აღსანიშნავია, რომ VI ს. II ნახევრიდან ძირითადი სატრანსპორტო სატრანზიტო დატვირთვა აბრეშუმის გზის კავკასიურ მონაკვეთებზეა, VI ს. ბოლოდან კი მისი ჩრდილოკავკასიური მიმართულება იქცა რეგულარულად მოქმედ სავაჭრო მაგისტრალად. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გაირკვა, ამ გზით თვით ჩინელი ვაჭრებიც მიმოდოდნენ. მდ. ყუბანის შენაკადის ბოლშაია ლაბას ზემო წელში მდებარე სამარხში (Мошчевая Балка) თანის ეპოქის ჩინური ნივთების მთელი კომპლექსი, ჩინური ამოქარგული აბრეშუმისა და ამ ვაჭრის პირადი სავაჭრო ჩანაწერის ფრაგმენტი აღმოჩნდა. ჩინური ქსოვილების გარდა წინა აზიის გავლით შორეული აღმოსავლეთიდან დასავლეთში შემოდოდა ჩინური ფაიფურიც. საუბარია „სელადონებზე“, რომელთა ფრაგმენტები აღმოჩნდა მსხვილი სავაჭრო ქალაქის ანისისა და ქალაქ დმანისის გათხრების დროს. ჩინური ფაიფურის ეს სახეობა მზადდებოდა XII-XIII საუკუნეებში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ასევე 1993 წელს მცხეთიჯვარში აღმოჩენილ ერთადერთ ჩინურ მონეტას, რომელიც 1200 წლით თარიღდება.

საკვანძო სიტყვები: აბრეშუმის გზა, ჩინეთი, კავკასია, საქართველო, ბიზანტია.

შესავალი

თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობიდან გამომდინარე, საქართველო ყოველთვის წარმოადგენდა ერთგვარ დამაკავშირებელ ხიდს დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის. საქართველოს ეს ისტორიული ფუნქცია ვლინდებოდა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, თუ სოციალურ-კულტურულ სფეროებში. ამ ასპექტში სრულიად განსაკუთრებულია საქართველოს, როგორც სატრანზიტო ქვეყნის მნიშვნელობა საერთაშორისო-სავაჭრო ურთიერთობებში. უძველესი დროიდან საქართველო-კავკასიაზე გადიოდა სავაჭრო-სატრანსპორტო მაგისტრალები. ერთ-ერთი მათგანი იყო გვიანანტიკური ხანიდან აბრეშუმის დიდი გზის სახელით ცნობილი ტრანსკონტინენტური სავაჭრო-საქარავნო გზა, რომელიც აკავშირებდა შორეულ ჩინეთს რომაულ-მედიტერანული სამყაროსთან და მიმდებარე ქვეყნებთან. დღეს უკვე ეჭვს არ იწვევს, რომ საქართველო წარმოადგენდა მნიშვნელოვან სატრანსპორტო კვანძს აღნიშნულ სავაჭრო მაგისტრალზე და უშუალოდ იყო ჩართული ამ გზაზე მიმდინარე სავაჭრო ოპერაციებში. ქართველი მკვლევრები (ისტორიკოსები, არქეოლოგები და ა.შ.) ყოველთვის იჩენდნენ გარკვეულ ინტერესს აბრეშუმის დიდი გზის ქართული სეგმენტის კვლევის საქმეში. ქვეყნდებოდა ამ პრობლემისადმი მიძღვნილი ნაშრომები, რომელთაგან გამოსაყოფია გივი ზვიადაძის, ვახტანგ გოლიაძის, ოთარ ლორთქიფანიძის, გიორგი ივანიძის, ემილ ავდალიანისა (გოლიაძე, 1997; ლორთქიფანიძე, 1999; ავდალიანი, 2019) და სხვა მკვლევართა პუბლიკაციები. წარმოდგენილი სტატია არის აბრეშუმის დიდი გზის მარშრუტების დადგენისა და ამ გზის მეშვეობით აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში საქართველოს ჩართულობის ირგვლივ არსებული სამეცნიერო მემკვიდრეობის კრიტიკული გააზრება-შეჯამების მოკრძალებული ცდა.

მეთოდები

ნაშრომში გამოყენებულია სხვადასხვა მეთოდოლოგიური ხერხები, მიდგომები და ინსტრუმენტები, რომლებიც ემყარება თანამედროვე საისტორიო-წყაროთმცოდნეობითი და ისტორიოგრაფიული კვლევის მეთოდოლოგიის ფუნდამენტურ საფუძვლებს, მათ შორის:

- ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზისა და წყაროთა ჰერმენევტიკის მეთოდს;
- ისტორიულ-შედარებითი ანალიზის მეთოდს;
- რაოდენობრივ-თვისებრივი შედარების მეთოდს.

შედეგები

წარმოდგენილი მასალა მეტ-ნაკლებად ავსებს ქართულ ისტორიო-გრაფიაში არსებულ ცოდნას აბრეშუმის გზის ფუნქციონირების შესახებ საკვლევ პერიოდში.

მსჯელობა

ჩინეთის ხმელთაშუა და შავი ზღვის სანაპიროებთან დამაკავშირებელი „აბრეშუმის დიდი გზის“ სახელით ცნობილი საერთაშორისო საქარავნო-სავაჭრო მაგისტრალის ამოქმედების ხანად მიჩნეულია ძვ. წ. II ს. 30-20-იანი წლები, როდესაც ჩინელი მოგზაური და დიპლომატი ჭანგ ციენი იმპერატორ უ-დი-ს (ძვ. წ. 141-87 წწ.) დავალებით საგანგებო მისიით იმყოფებოდა შუა აზიაში (Хенниг, 1961: 264-279). ტერმინი „აბრეშუმის დიდი გზა“ სამეცნიერო ლიტერატურაში გერმანელმა გეოგრაფმა ფერდინანდ ფონ რიხტჰოფენმა /1833-1905/ შემოიტანა. აბრეშუმის გზაზე ძირითად ყიდვა-გაყიდვის საგანს აბრეშუმი წარმოადგენდა ამ გზის სახელწოდებაც აქედან მომდინარეობს. აღსანიშნავია, რომ ლათინურად აბრეშუმს ეწოდებოდა – „Serica“ და ამიტომაც რომაელები ჩინეთს სწორედ ასე ეძახდნენ – „სერისკა“ (Pliny, 1961: 378). ამ საქარავნო-სავაჭრო გზით აბრეშუმი და ბევრი სხვა ვაჭრობის საგანი შუა აზიის, ირანის, ამიერკავკასიის და საქართველოს გავლით ვრცელდებოდა შავი და ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში (ზვიადაძე, 1989: 16).

პეკინიდან და შანხაიდან სავაჭრო გზები სწორედ აბრეშუმის გავრცელების ცენტრში – ქალაქ სიანთან იყრიდა თავს, იქიდან კი ლანჭოუს გავლით ჩადიოდა ქალაქ დუნხუანში, სადაც გზა ორად იყოფოდა, ერთი განშტოება ქალაქ ტურფანზე მეორე კი ხოტანისა და იარკენდის გავლით ქალაქ კაშგარში ჩადიოდა. „ქ. კაშგარიდან აბრეშუმის გზა კიდევ ორ განშტოებად მიემართებოდა: 1) ჩრდილოეთის გზა სამარყანდის გავლით, მდინარე ამუდარიით არალის ზღვამდე და იქიდან კასპიის ზღვისაკენ მიემართებოდა. კასპიის ზღვიდან კი ერთერთი გზა უკავშირდებოდა ამიერკავკასიას, მტკვრისა და სურამის უღელტეხილით, მდინარე ფაზისით (რიონ-ყვირილის მაგისტრალით) გადაკვეთდა საქართველოს და ფაზისთან (ფოთი) შავი ზღვით ბიზანტიონსა და რომამდე აღწევდა...“ (ზვიადაძე, 1989: 19-20).

ცნობილია, რომ, კოლხეთის შავი ზღვის სანაპიროებზე ბერძნული კოლონიები, რომლებიც ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთის აღმოცენებული ბერძნული პოლისებისაგან განსხვავებით, სავაჭრო ფაქტორიებს წარმოადგენდნენ, ჯერ კიდევ ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებში აღმოცენდნენ (Лордкипаниძე, 1979: 187-25), რაც იმას ადასტურებს, რომ საქართველო ოდითგანვე, აბრეშუმის გზამდე გაცილებით ადრე, იყო ჩაბმული საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში. VI-IV საუკუნეებში ბერძნული ნაწარმი გვხვდება მტკვრისა და რიონ-ყვირილის მთელ მაგისტრალზე /

ფაზისი, ვანი, დაბლაგომი, ქუთაისი, საჩხერე, იხთვისი/ (ლორთქიფანიძე, 1999: 27). შავიზღვისპირეთის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სავაჭრო ცენტრს ქალაქი ფაზისი წარმოადგენდა. ჰეროდოტესა და სტრაბონის ცნობები მიუთითებენ ფაზისის სამხრეთაღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის სავაჭრო ნავსადგურებთან კავშირზე (ლორთქიფანიძე, 1999: 27). ძვ. წ. VI-IV საუკუნეებში ბერძნული იმპორტი დადასტურებულია მთელი საქართველოს მასშტაბით მდინარეების, რიონის, მტკვრისა და არაგვის გაყოლებაზე აღმოჩენილი მრავალფეროვანი ბერძნული კერამიკული და მინის ნაწარმით და სხვა ნიმუშებით (ლორთქიფანიძე, 1999: 27-28). ამრიგად, უკვე არქაულ და კლასიკურ ხანაში ბერძნული იმპორტი დაფიქსირებულია კოლხეთსა და იბერიაში, რამაც ხელი შეუწყო ისეთი გზების ჩამოყალიბებას, რომლებიც შემდგომში აბრეშუმის დიდი გზის შემადგენლობაში შევიდნენ (ლორთქიფანიძე, 1999: 28). იბერიის ტერიტორიაზე, ამ დროს, წამყვან მაგისტრალურ მნიშვნელობას იძენდა მტკვრის გასწვრივ არსებული გზა.

ამ გზის იბერიული მონაკვეთის სახმელეთო ხასიათზე მიგვითითებს სტრაბონის ცნობა: „აღბანიიდან (იბერიაში – ლ. გ.) შემოსასვლელი ჯერ კლდეებში არის გამოჭრილი...“ (ყაუხჩიშვილი, 1957: 129; Страбон, 1964: 511), აგრეთვე, უფლისციხის დიდი კლდეკარი, რომელიც ანტიკური ხანის კავკასიის ერთ-ერთ უდიდეს საგზაო ნაგებობას წარმოადგენდა და გამართული იყო საჭაპანო ქარავნებისა და ბორბლიანი ტრანსპორტის სამომრად (ხახუტაიშვილი, 1964: 68-69; მელიქიშვილი, 1970a: 633). ცნობილი რომაული საგზაო რუკა – *Tabula Peutingeriana* /მკვლევართა აზრით, შედგენილია ძვ. წ. I – ახ. წ. V საუკუნეებში/ (Подосинов, 2002: 287-298) იბერია-ქართლის ტერიტორიაზე უჩვენებს არაერთ გზას, რომლებიც, უეჭველია, ამავე დროს სავაჭრო მაგისტრალებს წარმოადგენდა (მელიქიშვილი, 1970b: 535). ასევე, სტრაბონის მონაცემებით, მცხეთაზე გადიოდა დიდი საერთაშორისო მნიშვნელობის სავაჭრო გზა, რომელიც ინდოეთიდან შავიზღვისპირა ქალაქებისკენ, კერძოდ ფაზისისაკენ მიემართებოდა. შუა აზიის გამოვლით ინდური საქონელი ჩამოჰქონდათ კასპიის ზღვაში, აქედან აღბანეთზე გაატარებდნენ და მტკვრის ხეობით გაიტანდნენ დას. საქართველოში (ყაუხჩიშვილი, 1970: 128-129).

დადგენილია, რომ სტრაბონს, ისევე როგორც სხვა შედარებით გვიანი პერიოდის მწერლებს, ასეთი ცნობები აღებული აქვთ უფრო ძველი წყაროებიდან, რომელთა შორისაა პატროკლეს (ძვ. წ. IV- III საუკუნეთა მიჯნაზე სელევკისა და ანტიოქოს I-ს დროს, განაგებდა სამხრეთ კასპიისპირა რაიონებს) ჩანაწერები (ყაუხჩიშვილი, 1970: 148; Грацианская, 1988: 6-175). მან კასპიის ზღვის გარშემო იმოგზაურა და აღნიშნა, რომ არის გზა, რომლითაც საქონელი კასპიის ზღვიდან აღბანეთის (მტკვრის და მისი მიმდებარე ტერიტორიების) გავლით აღწევს შავ ზღვამდე (Ямпольский, 1956: 162). პატროკლეს ცნობებს

იმეორებენ არისტოტელე და ერატოსთენე. შემდგომში ამ გზის შესახებ ცნობებს გვაწვდის მარკუს ტერენციუს ვარონი (ძვ. წ. 116-27), რომელიც მონაწილეობდა პომპეუსის ლაშქრობაში ამიერკავკასიის ქვეყნების წინააღმდეგ, მისი ცნობები შემონახულია პლინიუსთან. პლინიუსი წერს, რომ ვარონის ცნობის მიხედვით, პომპეუსის ლაშქრობის დროს დადგინდა, რომ ინდოეთიდან შვიდი დღის სავალზეა ბაქტრია, მდინარე ბაქტრი, რომელიც ჩაედინება მდინარე ოქსში, და რომ ამ მდინარით, კასპიის ზღვით და მდინარე მტკვრის გავლით გადმოტანილი ინდური საქონელი მაქსიმუმ ხუთ დღეში სახმელეთო გზით ჩადის პონტში ფასისთან (Плиний, 1949: 307; Ямпольский, 1956: 163; Алимова, Ртвеладзе, Абдурасулов, 2009: 10).

ფიქრობენ, რომ რომაელებმა პირველად გაიგეს აბრეშუმის შესახებ იმ დროს, როდესაც პომპეუსი ჩაუდგა სათავეში მეკობრეთა დარბევას, მცირე აზიაში (Хлезов, 2005: 326-331), ანუ, მაშინ როდესაც მარგალიტი და ძვირფასი ქვები ჯერ კიდევ არ იყო ცნობილი რომისთვის (Хенниг, 1961: Гл. 23). მეტიც, ცნობილი გერმანელი გეოგრაფის კარლ რიტტერის აზრით, პომპეუსმა მხოლოდ საქართველოს აღმოჩენის შემდეგ გაიგო პონტოდან ინდოეთში მიმავალი მნიშვნელოვანი სავაჭრო გზების შესახებ (Риттер, 1854: 80; Хенниг, 1961: Гл. 23). მიუთითებენ აგრეთვე, რომ მდინარე ოქსი, დღევანდელი ამუდარია, არა კასპიის არამედ არალის ზღვას უერთდებოდა და შესაბამისად ინდური საქონელი, რომელიც მდინარე ოქსით მოდიოდა ვერ მოხვდებოდა კასპიის ზღვაში. თუმცა ისიც ცნობილია, რომ მდინარე ოქსი ხშირად იცვლიდა კალაპოტს (Олдрихт, 2009: 84-89). წყაროები მოწმობენ ამუდარიის არამდგრადობას, აქედან გამომდინარე, ასკვნიან, რომ მდინარე ამუდარიამ რამდენიმეჯერ იცვალა მიმართულება (Гозалишвили, 1956: 157). პატროკლეს ცნობით, რომელიც საკმაოდ სანდოდაა მიჩნეული, რადგან მას საგანგებოდ დავალებული ჰქონდა კასპიის ზღვის შესწავლა მისი სანაოსნოდ ვარგისიანობის დადგენის მიზნით, კასპიის ზღვიდან ალბანეთის და შემდეგ მტკვრის და მისი მიმდებარე ტერიტორიების გაყოლებაზე გადიოდა გზა, რომლითაც საქონელი შემოდიოდა შავ ზღვაში (Ямпольский, 1956: 162). აქ ყველგან საუბარია ინდურ საქონელზე, თუმცა გამორიცხული არ არის, რომ ჩინელი მოვაჭრეებიც სარგებლობდნენ ამ გზით, რომელიც მდინარე ოქსიდან უკავშირდებოდა კავკასიას.

მკვლევართა ნაწილი, რომელიც „აბრეშუმის დიდი გზის“ მარშრუტში საქართველოს არ მოიაზრებს, იშველიებს პომპეუსის თანამებრძოლის თეოფანე მიტილენელის ცნობას, იმის შესახებ რომ მტკვარი სანაოსნოდ ვერ გამოდგებოდა. შესაძლოა რომაელებმა თავისი წარუმატებლობის რეაბილიტაციის გამო გადმოცემულ ცნობებში განგებ დააკნინეს მტკვრისა და კასპიის საზღვაო გზის სანაოსნოდ ვარგისიანობა. გარდა ამისა, რომაელები გვიან ზაფხულში იყვნენ მდინარე მტკვარზე,

როდესაც წყლის დონე დაწეული იყო და შესაძლოა ამანაც მოახდინა მათზე შთაბეჭდილება (Ямпольский, 1956: 168). ამასთანავე, სირიელი ავტორების ტრადიციის კვალდაკვალ, არაბი და სხვა IX-X საუკუნეების არაბულენოვანი გეოგრაფები ერთხმად მიუთითებენ მტკვრის სანაოსნოდ ვარგისიანობაზე (Ямпольский, 1956: 170).

მინგეჩაურიდან არც თუ ისე შორს სოფელ ბეიუკ-დეგნთან ახლოს მდებარეობს ძველი ქალაქი, სადაც ერთ-ერთ ნაგებობაში ჩატანებულ ქვაზე ბერძნული წარწერაა გაკეთებული ელია იასონის სახელით, რომელიც სწერს ვინმე ევონს. სახელი იასონი საქართველოში ფართოდაა გავრცელებული, ხოლო მეორე სახელს კი ატარებდნენ სწორედ იმ აორსების მეთაურები, რომლებსაც გადაჰქონდათ ინდური და ბაბილონური საქონელი, რომელსაც მიდიელებისა და სომხებისგან იღებდნენ (Ямпольский, 1956: 180). ბეიუკ-დეგნთან მდებარე ეს ქალაქი შესაძლოა ძველი სახმელეთო გზის საყრდენი პუნქტი ყოფილიყო, რადგან ის აერთიანებდა დიდი კავკასიის მთისწინეთს, მინგეჩაურისა და მტკვრის მეშვეობით მთავარ გზასთან და ენიანის (იუნანის) მეშვეობით კასპიის ზღვასთან. მინგეჩაურის (ან ევლახის) შემდეგ მტკვრიდან მიდიოდა ოთხი დღის სავალი სახმელეთო გზა დასახლებულ პუნქტ შორაპანამდე, საიდანაც იწყებოდა სანაოსნო გზა მდინარე რიონზე ვიდრე შავ ზღვამდე (Ямпольский, 1956: 180). „*თუ გავითვალისწინებთ I-II სს. სომხეთის ასპარეზზე რომისა და პართიის გააფთრებულ ბრძოლებს, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ იბერიასა და კოლხეთში გამავალი გზები, შორეულ აღმოსავლეთთან დასავლეთის ვაჭრობის მაგისტრალად დროდადრო მაინც გამოიყენებოდა. ამ მიზნით ამიერკავკასიის გზებით, როგორც ითქვა რომაელები მაშინათვე დაინტერესდნენ, როდესაც პირველად შემოდგეს აქ ფეხი*“ (მელიქიშვილი, 1970a: 536).

როგორც აღვნიშნეთ, აბრეშუმის გზის ცალკეული განშტოებები უძველესი დროიდანვე გადიოდა საქართველოზე. ირანსა და ბიზანტიას საუკუნეების განმავლობაში ომები ჰქონდათ ჩრდილეთ კავკასიიდან გადმომავალ გზებზე გაბატონებისათვის (Прокопенко, 1999: 93). პროკოპი კესარიელი ასახელებს დარიალის ხეობის მმართველს ვინმე ამბაზუკს – „შთამომავლობით ჰუნსს“ (კესარიელი, 1965: 46-47; Кесарийский, 1993: 30-31; Кесарийский, 1976: 112-113). სახელი ამბაზუკი ირანული წარმოშობისაა, შესაბამისად შეიძლება დავასკვნათ, რომ დარიალის გასასვლელი V ს. მიწურულს და VI ს. დასაწყისში კონტროლდებოდა ჩრდილოეთ კავკასიის ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ, რომელიც მოხერხებულად აწარმოებდა ვაჭრობას ირანსა და ბიზანტიასთან (თოგოშვილი, 1978: 12; Ковалевская, 1984: 109). ჩრდილოეთ კავკასიის მობინადრენი ხან ერთს უჭერდნენ მხარს, ხანაც მეორეს, იმის მიხედვით, თუ რომელი მათგანი შესთავაზებდა მეტ სიმდიდრეს. მაგალითად, ცნობილია, რომ აღმოსავლეთის ალანები, როგორც წესი, მერყეობდნენ ამ

მხრივ, ხოლო დასავლეთის ალანები ძირითადად ბიზანტიას უჭერდნენ მხარს (Ковалевская, 1984: 133-134). თავის მხრივ, ბერძენი ვაჭრებიც არჩევდნენ გაეცლოთ პრობიზანტიურად განწყობილი ალანური ტომების ტერიტორიებზე, ისინი კი როგორც ითქვა უღელტეხილზე გატარებისათვის გასამრჯელოსაც იღებდნენ. პროკოპი კესარიელის ცნობაზე დაყრდნობით (Прокопенко, Чаплыгина 2017: 73), მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ მგზავრებს უხდებოდათ აქ ცხენების შეცვლა, გადასახადს კი იხდიდნენ აბრეშუმის ნაჭრებით, მძივებით და ა.შ. (Иерусалимская, 1972: 5; Лихтер, 1994: 117; Иерусалимская, 2012: 350-351; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 66).

აღსანიშნავია, რომ VI ს. II ნახევრიდან ძირითადი სატრანსპორტო სატრანზიტო დატვირთვა აბრეშუმის გზის კავკასიურ მონაკვეთებზეა, VI ს. ბოლოდან კი მისი ჩრდილოკავკასიური მიმართულება იქცა რეგულარულად მოქმედ სავაჭრო მაგისტრალად (Прокопенко, 1999: 93; Колесникова, 2016: 118-122; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 5-30). საროსის (დასავლეთის ალანების მეთაური, რომლის მფლობელობაშიც შედიოდა ყუბანი, პიატიგორიე და ამჟამინდელი ბალყარეთი) მოკავშირულ ქმედებებს მკვლევრები უკავშირებენ VI-VII საუკუნეებში ჩრდილო კავკასიაში ისეთი დასახლებების გაჩენას, რომელიც ჩრდილოეთის უღელტეხილებისკენ მომავალი გზების გასწვრივ კარგად ორგანიზებულ დაცვას უზრუნველყოფდა (Ковалевская, 1984: 134-135). დასავლეთის ალანების გეოგრაფიული მდებარეობა, იგულისხმება მდ. ყუბანის ზემო წელი, ხელს უწყობდა მათ ბიზანტიის მიერ კონტროლირებად ლაზიკასთან და აბაზგიასთან ახლო მეზობლობაში. მეორე მხრიდან კი საროსის სამფლობელო ესაზღვრებოდა სტეპებს, რომლებიც სხვადასხვა მომთაბარე ტომებს ეკავათ და შესაბამისად სამხრეთ-დასავლეთის სატრანსპორტო მიმართულება გამზადებული იყო ჩრდილო-აღმოსავლეთთან შესაერთებლად (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 56).

VI საუკუნეში მომთაბარე ჰუნებს ცვლის თურქთა სახაკანო. ეს იყო მომთაბარეებისგან შემდგარი დიდი იმპერია, რომელიც მოიცავდა სოგდიანას, სამარყანდს და სემიგორიეს (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 56. თურქთა ამ დიდი იმპერიის შესახებ ვრცლად იხ.: Гумилев, 2003). ისინი დაკავებულები იყვნენ აბრეშუმითა და აღმასებით ვაჭრობით, აქტიურად იყვნენ ჩართულები და უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობდნენ ჩინეთსა და დასავლეთს შორის ურთიერთობაში (Кузнецов, 1993: 11; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 56-57). ეს ის პერიოდია, როდესაც სასანიდურმა ირანმა აკრძალა თავისი ტერიტორიის გავლით აბრეშუმის დასავლეთში გატანა და მეტიც, მის ტერიტორიაზე აბრეშუმით თავისუფლად ვაჭრობაც კი. ამან სოგდიელები აიძულა გადაედგათ დიპლომატიური ნაბიჯები მდგომარეობის გამოსასწორებლად, მაგრამ მათმა მცდელობამ უშედეგოდ ჩაიარა, რის შემდეგაც, მათ გადაწყვიტეს

რომს დაკავშირებოდნენ. როგორც მენანდრე აღნიშნავს, მათ გაიარეს ბევრი ქვეყანა და კავკასიის გავლით მიღწიეს ბიზანტიას (Менандр, 2003: 269; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 57).

ჩინეთისა და დასავლეთის ურთიერთობის შესახებ მენანდრეს მასალებს ერთგვრად ავსებს VI-VII საუკუნეების მიჯნაზე (589-621 წწ.) მოღვაწე ჩინელი ისტორიკოსის პეი ძუის (სუის დინასტიის მემატიანე) (Ся, 1962: 180; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 57) მიერ შედგენილი დასავლეთის ქვეყნების ატლასის მონაცემები. მართალია, ატლასი დაკარგულია, მაგრამ მისი წინასიტყვაობაა შემონახული, სადაც ნათქვამია რომ ჩრდილოეთის გზა, რომელიც იწყება ქ. ხამიდან და მიემართება „დასავლეთის ზღვისკენ“, გაივლის ბარკულის ტბას, თურქთა კაგანატის ბანაკს (ისიკ-კულის ტბასთან ახლოს), და ლუიხემუსის მეშვეობით ჩადის ბიზანტიამდე და აღწევს დასავლეთის ზღვას (Ся, 1962: 179-180; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 58). მკვლევართა დაკვირვებით, პეი ძუის მიერ ჩრდილოეთის გზის აღწერაში ირეკლება იმ ძველი აღმოსავლურ-თურქესტანული და სოგდიური ცენტრების გავლით შავი ზღვის სანაპიროებისკენ მიმავალი სავაჭრო გზების განახლების დასაწყისი, რაც სწორედ რომ დიდ აბრეშუმის გზაზე სამხედრო-პოლიტიკური სიტუაციების ცვლილებასთანაა დაკავშირებული (Лубо-Лесниченко, 1995: 93-94; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 58).

ცენტრალურ აზიაში მობინადრე თურქთა გაერთიანებები ჩრდილოეთ კავკასიიდან ამიერკავკასიაში გადმომავალი ზეკარებით უკავშირდებოდნენ ბიზანტიას. ამის შესახებ მენანდრეს მიერ დაცულ ცნობებს (Менандр, 2003: 268-269) ადასტურებს ჩრდილოეთ კავკასიაში არქეოლოგიური გათხრებით მოპოვებული მასალაც, რომელმაც მკაფიოდ აჩვენა, რომ აღნიშნულ მარშრუტზე აქტიურად მიმდინარეობდა აბრეშუმით ვაჭრობა (Иерусалимская, 1972: 3; Иерусалимская, 2012: 21; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 75; გოილაძე, 1997: 34). ჩრდილოეთ კავკასიის სამარხებში აღმოჩნდა უცხოეთიდან შეტანილი აბრეშუმის ნაწარმი, რომლის მსგავსს ევროპაში მეფეები და უმაღლესი საერო თუ სასულიერო პირები იყენებდნენ (Иерусалимская, 1972: 5; გოილაძე, 1997: 34). ძვ. წ. II საუკუნეში ჩინეთიდან დასავლეთში გატანილი აბრეშუმი ძალიან ფასობდა (Кузнецов, 1993: 10-11. Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 53; Петров, 1995: 48). ცხადია, სავაჭრო გზაზე მოძრავი სხვადასხვა ძვირფასი საქონელი მთლიანად არ გადაიზიდებოდა ბიზანტიაში ან შუა აზიაში, არამედ ადგილზეც რჩებოდა (გოილაძე, 1997: 34) სწორედ ჩრდილოეთიდან საქართველოში გადმოსასვლელელებზე არსებულ სამარხებშია აღმოჩენილი აბრეშუმის ნივთები, რაც იმის დასტურად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ საზღვარზე მცხოვრები მოსახლეობა ქარავნებს ემსახურებოდა, რის სანაცვლოდაც გასამრჯელოსაც იღებდა (გოილაძე, 1997: 35).

თუ რა სახით ხდებოდა ქარავნების გატარებისთვის გასამრჯელოს გადახდევინება, ამაზე გარკვეულ ინფორმაციას გვაწვდიან XVIII საუკუნეში კავკასიაში მყოფი მოგზაურები /იაკობ რაინეგსი, ლეონტი შტედერი, იოანე გულდენშტედტი/ (Калоева, 1967: 20, 33, 97, 99; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 65). ისინი უთითებენ განსაკუთრებულ გადასახადზე, რომელსაც უხდიდნენ უხუცესებს და ადგილობრივ „მთავრებს“, ასევე თავდაცვითი კოშკების ცალკეულ მფლობელებს და უშუალოდ ქარავნების უღელტეხილზე გატარებაში მონაწილე ყველა პირს (Иерусалимская, 2012: 95). უნდა აღინიშნოს, რომ ჩრდილოეთ კავკასიის გადმოსასვლელებზე ადგილობრივი მოსახლეობა ქარავნებისგან აბრეშუმის გარდა გადასახადებს ნიჟარებითა და მძივებით იღებდნენ (Мастыкова, 1997: 84-85; Лихтер, 1994: 117; Иерусалимская, 2012: 349-351). არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გაირკვა, ამ გზით თვით ჩინელი ვაჭრებიც მიმოდითდნენ. მდ. ყუბანის შენაკადის ბოლშაია ლაბას ზემო წელში მდებარე სამარხში (Мощевая Балка) თანის ეპოქის ჩინური ნივთების მთელი კომპლექსი, ჩინური ამოქარგული აბრეშუმისა და ამ ვაჭრისპირადისავაჭროჩანაწერის ფრაგმენტი აღმოჩნდა (Иерусалимская, 1972: 7; გოილაძე, 1997: 35). ა. იერუსალიმსკაიას აზრით, ეს არის ვაჭრის დღიური სადაც თავის შემოსავლებს და ხარჯებს აღრიცხავდა ჩინელი ვაჭარი (Иерусалимская, 2012: 368-369). მანვე დაადგინა იმიერკავკასიის ტერიტორიაზე მოხვედრილი აბრეშუმის ჩინური, ბიზანტიური და შუააზიური წარმოშობა, რომელთაგან 60% იყო სოგდიური, ხოლო 18-20% – ჩინური, 25% კი ბიზანტიური წამოების (Иерусалимская, 1967: 55-78). ა. იერუსალიმსკაიას დაკვირვებით, დასავლეთიდან (ხმელთაშუა ზღვა, ეგვიპტე, სირია-პალესტინის რეგიონი) აღმოსავლეთში დასავლეთის ჩრდილოკავკასიური უღელტეხილებით გადაიზიდებოდა შალის გობელენები და სადა თხელი ქსოვილები, სამი სახეობის აბრეშუმის ქსოვილები (წარმოდგენილია 30-ზე მეტი ნახჭი), ფიჭვისგან დამზადებული მოხატული ყუთები, შუმის მძივები, მინის ჭურჭელი, რომელიც აბრეშუმის დიდ გზაზე ყველაზე მოთხოვნადი საქონელი იყო (Иерусалимская, 2012: 351).

საპირისპირო მიმართულებით, აღმოსავლეთიდან (ჩინეთი, ცენტრალური და შუა აზია) დასავლეთში ამ დასავლეთის ჩრდილოკავკასიური უღელტეხილების გავლით გადაიზიდებოდა: 1) აბრეშუმის ქსოვილები (ქსოვის სულ მცირე ცხრა სახეობის, სხვადასხვა შეფერილობის და ნახჭის); 2) ბამბის ქსოვილები; 3) აბრეშუმის ნედლეული; 4) შორეული აღმოსავლეთის ოკეანის დიდი პერლამუტრის ნიჟარები და კაური (Иерусалимская, 2012: 349-350). ნიჟარების გარდა ჩინელი ვაჭრები ცისქვეშეთის ცენტრებიდან მძივებსაც ეზიდებოდნენ. კერძოდ, თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორიაზე – წებელდის სამარხში აღმოჩნდა სუის დინასტიის (VI ს.) დროინდელი ქვის მძივი, რომელზეც

დატანილია ჩინური იეროგლიფი „ზენ“ („იმპერატორი“) (Воронов, 1975: 82). მიაჩნიათ, რომ ამ მძივებს ჩინელი ვაჭრები იყენებდნენ უღელტეხილებზე გადასვლისას გასამრჯელოს სახით (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 76). აზრეშუმის ქსოვილების ნაშთები საქართველოში გათხრილ სამარხებშიცაა აღმოჩენილი და განეკუთვნება ახ. წ. II საუკუნეს. აზრეშუმის ფრაგმენტები გვხვდება აგრეთვე IV საუკუნის და მომდევნო ხანის სამარხებშიც (ივანიძე, 2002: 66) ჩინური ქსოვილების გარდა წინა აზიის გავლით შორეული აღმოსავლეთიდან დასავლეთში შემოდიოდა ჩინური ფაიფურიც. საუბარია „სელადონებზე“, რომელთა ფრაგმენტები ნამდვილად აღმოჩნდა მსხვილი სავაჭრო ქალაქის ანისისა და ქალაქ დმანისის გათხრების დროს. სელადონებში იგულისხმება ჩინური კერამიკის ნივთები, უმეტესად საკმაოდ სქელკედლიანი ლანგარები და ლარნაკები, რომლებიც განკუთვნილი იყო ჩინეთიდან საღვაო და საქარავნო გზით გასატანად. ჩინური ფაიფურის ეს სახეობა მზადდებოდა XII-XIII საუკუნეებში. ერმიტაჟის კოლექციებში ინახება რამდენიმე ნივთი, რომელიც წამოღებულია კავკასიიდან და მიეკუთვნება ზემოაღნიშნულ ეპოქას (*Кверфельдт*, 1938: 188; გოილაძე, 1997: 11).

ელინისტური ხანის მრავალრიცხოვანი მონეტების აღმოჩენა ქართლის ტერიტორიაზე და ისიც, რომ ქართლში იჭრებოდა ალექსანდრე მაკედონელის ოქროს მონეტის მინაბადები, ალექსანდრე მაკედონელის დრაქმა, ეგვიპტის მმართველის პტოლემეაიოს ფილომეტორის (181/180-145) სპილენძის მონეტა, სელევკიდების სირიის მეფეების დემეტრე I სოტერისა და ანტიოქოზ ევერგეტის სპილენძის მონეტები, მითრიდატე ევპატორის ამასტრიაში მოჭრილი მონეტები და სხვა მეტყველებს იბერია-ქართლის აქტიურ და ინტენსიურ სავაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობაზე გარე სამყაროსთან. ამის ირიბი დადასტურებაა უცხოური მონეტების საქართველოს ტერიტორიაზე ბრუნვა შემდგომი პერიოდში /V-VIII სს./ (*Джалагания*, 1979: 12-13). ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ფაქტს, რომ ამ მონეტებს შორის გვხვდება ჩინური მონეტაც.

აღნიშნული მონეტა, რომელიც ჯერჯერობით ერთადერთია საქართველოში, აღმოჩენილ იქნა 1993 წელს შალვა ამირანაშვილის სახელობის საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის წინაფეოდალური ხანის განყოფილების ექსპედიციის (ხელმძღვანელები – ზურაბ ბრაგვაძე და ამირან დავითაშვილი) მიერ ხაშურის რაიონის სოფელ მცხეთიჯვარში, ალის ციხის მახლობლად, „გასაყიდლიანთ ვენახში“ წარმოებული გათხრითი სამუშაოებისას (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46). მონეტა ბრინჯაოსგანაა დამზადებული, ოთხკუთხედადაა გახვრეტილი, მონეტის ორივე მხარეს შესრულებულია ჩინური წარწერები, რომელიც „ერმიტაჟის“ ჩინური მონეტების მცველმა ნ. ივოჩკინამ ამოიკითხა: „ცინ იუან ტუნ ბაო“ – „ბედნიერი წამოწყებების ეპოქის მთარული მონეტა“ (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46). დადგენილია, რომ მონეტა ჩინეთში

სუნის დინასტიის მმართველობის ხანაში, კერძოდ კი, სამხრეთ სუნის დინასტიის (1127-1279) მმართველობის პერიოდშია მოჭრილი, მონეტაზე მოჭრის თარიღიცაა აღბეჭდილი, მასზე დატანილი ნიშანი „ლიუ“ – ნიშნავს 6-ს, რაც ნიშნავს, რომ მონეტა მოჭრილია მმართველობის მე-6 წელს, ე.ი. 1200 წელს (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46). მცხეთიჯვარში მოპოვებულ ჩინურ მონეტას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება XII-XIII საუკუნეების საქართველოს სავაჭრო-ეკონომიკური ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 47). არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, რომ ეს მონეტა აღმოჩნდა შუა საუკუნეების ცნობილი ქართული ქალაქის ალის მიდამოებში, სწორედ იქ, სადაც, მკვლევართა დაკვირვებით, ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში გადიოდა დიდი სავაჭრო სატრანზიტო გზა (ნადირაძე, 1990: 98-122; ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46).

როგორც ცნობილია, ფეოდალური საქართველოს ქალაქები არამარტო ხელოსნობის, არამედ სავაჭრო პუნქტებსაც წარმოადგენდნენ და აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ საშინაო თუ საგარეო ვაჭრობაში, ურთიერთობა ჰქონდა სხვადასხვა ქვეყნებთან და მათ შორის ჩინეთთანაც (მესხია, 1979: 108; ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46-47). ქალაქ ალში კი 1925 წელს აღმოჩნდა წერილი მონეტებისგან შედგენილი განძი, რომლის უდიდესი ნაწილი სწორედ XIII საუკუნეს განეკუთვნება (მესხია, 1979: 110; ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 46-47). ალი განვითარებული შუა საუკუნეების საქართველოს ერთ-ერთი დაწინაურებული ქალაქი იყო, რომელიც უმოკლესი გზით აკავშირებდა აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 47). მიუხედავად იმისა, რომ არ გამოირიცხება 1200 წელს მოჭრილი ჩინური მონეტის საქართველოში შემოტანა უკავშირდებოდეს მონგოლთა შემოსვლას საქართველოში, მკვლევარები მაინც უპირატესობას ანიჭებენ ამ მონეტის შემოღწევას ქვეყანაში ჯერ კიდევ თამარის ეპოქაში სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტების გზით (ბრაგვაძე, დავითაშვილი, 1993: 47).

საგულისხმოა, რომ მონეტებთან ერთად დარიალის ხეობით ხაზარეთში და ალანებთან შედიოდა კაურის ნიჟარები და მძივები. IX ს. I ნახევარში დარიალის ხეობას აკონტროლებდნენ არაბები (Дзаттиаты, Туаллагов, 2010: 115-116; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 69). იმიერკავკასიაში ქრისტიანული საგნების გავრცელება VIII-IX საუკუნეებში (Прокопенко, 2015: 80; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 70) და ქვემო არხიზში ნაპოვნი ქრისტიანული მისიონერული ბეჭდის (რომელზეც გამოსახულია ჯვრის ფორმის ვოკაციური მონოგრამა „ღვთისმშობელო შეეწიე „მონას შენსას“ – VIII-IX სს./ (Малахов, 2014: 95; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 70) აღმოჩენა, მკვლევარებს აფიქრებინებენ, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაზე გამავალი სავაჭრო მაგისტრალით ამ

პერიოდში ქრისტიანი მისიონერებიც სარგებლობდნენ. არსებობს მოსაზრება იმის შესახებაც, რომ VII-IX საუკუნეებში ამ რეგიონში ფუნქციონირებდა იოანე ნათლისმცემლის მონასტერი (Кузнецов, 2002: 30; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 70).

სავაჭრო მაგისტრალზე გადაიზიდებოდა ისეთი საქონელიც, რომელიც არ იყო გათვლილი შუა აზიის და ჩინეთის ბაზრებისათვის, არამედ ჩრდილოეთ კავკასიაში ადგილობრივ ბაზარზე რეალიზაციის მიზნით იყო შეტანილი. საუბარია საქართველოს რეგიონებიდან, მათ შორის თანმედროვე აფხაზეთის ტერიტორიიდან შემოტანილ ნივთებზე (მაგ. კოლხური ბზისგან დამზადებულ ორმხრივ სავარცხლებზე), რომელთა ჩრდილოეთ კავკასიის სამარხებში (Туаллагов, 2005: 269-270; Иерусалимская, 2012: 363; Прокопенко, 2011: 104-105; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 77) უხვად აღმოჩენაც, ადასტურებს ზემოხსენებულ ფაქტს. თანამედროვე აფხაზეთის (კონკრეტულად ისტორიული აფშილეთი-აფსილიის) ტერიტორიიდან შემოტანილად ითვლება ბზის რელიქვიური ნივთი, რომელის კედლებზე მაღალი ოსტატობითაა გამოსახული ქრისტიანულ ისტორიოგრაფიაში უკვდავების სიმბოლოდ ცნობილი სცენა: ფარშევანგები რომლებიც ჭურჭლიდან სვამენ, ხოლო სახურავზე გამოსახულია ჯვარი (Иерусалимская, 2012: 357; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 78).

საქართველოდან ჩრდილოეთ კავკასიაში შეჰქონდათ აგრეთვე ნახევრადმვირფასი ქვებით ინკრუსტირებული ნაკეთობები: ვერცხლის ქინძისთავეები ალმანიდის ბურთისებრი მძივით გაფორმებული (Чижова, 2006: 192; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 78-79) და სერდოლიკის /ზოგიერთზე დატანილი იყო წარწერაც/ (Ковалевская, 2005: 173-174; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79) და გიშრის მძივებით დამზადებული სამკაულები (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). გიშრის მოპოვების რაიონად მიჩნეულია დასავლეთი საქართველო, კერძოდ, დიოსკურია-სოხუმის მიდამოები (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79), საიდანაც ხდებოდა გიშრის მძივების ექსპორტი მთელ ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთში და იმიერკავკასიაში, ასევე ვოლგის რეგიონშიც (Шилов, 1959: 440; Иерусалимская, 2012: 349; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). მკვლევართა დაკვირვებით, ქართული წარმოების მინის ნაკეთობები იმიერკავკასიაში შედიოდა ორი მარშრუტით – დარიალის ხეობის გავლით და დიოსკურიიდან (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). მაგალითად, ითვლება, რომ „მოშევაია ბალკას“ სამარხში აღმოჩენილი თაფლისფერი შუშისგან დამზადებული ჭურჭლის ფრაგმენტები დამზადებული უნდა ყოფილიყო ერთერთ ქართულ მინის სახელოსნო ცენტრში, სავარაუდოდ ორბეთში VIII-IX საუკუნეების მიჯნაზე (Иерусалимская, 2012: 348; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). ა. ჩიქოვას დასკვნითაც, ჩრდილო ოსეთის სამარხებში აღმოჩენილი მინის ჭურჭლის ნაწილი, მაგალითად, როგორცაა ტიტის ფორმის ჭიქები, შესაძლოა

დამზადებული ყოფილიყო სამხრეთ კავკასიის ქალაქებში (Чижова, 2017: 46; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). ამიერკავკასიიდან ჭურჭელთან ერთად ეზიდებოდნენ მინისთვლიან (მინის) ბეჭდებს (Доде, 1994: 12; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). მინის ნაწარმის გარდა აქედან ალანთა დასახლებებში თიხის ნაწარმიც შედიოდა (Ковалевская, 2015: 173; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79).

VIII ს. I ნახევარში არაბ-ხაზართა პერმანენტული ომების დროს, რომელშიც ხაზარების მთავარ მოკავშირეებად ბიზანტია, იბერია-ქართლი და ალანები მოგვევლინნენ. ისტორიოგრაფიაში ეჭვს არ იწვევს, რომ არაბ-ხაზართა კონფრონტაციის ინსპირატორი იყო ბიზანტიის იმპერია, რომელიც ამ დაპირისპირებაში აშკარად ხაზარებს ლობირებდა (Новосельцев, 1990: 178-184; პაპასქირი, 2008: 448). ზოგიერთი მკვლევარი ამ დაპირისპირების ერთერთ მიზეზად თვლის მონაწილე მხარეების, პირველ რიგში, ბიზანტიის იმპერიის სწაფვას შეენარჩუნებინა კონტროლი აბრეშუმის დიდი გზის ტრასებზე. მაგ., ვ. კუზნეცოვის აზრით, არაბებს შეეძლოთ ამ ტრასებზე გადაზიდვების შეწყვეტა რითაც დაზარალდებოდნენ ბიზანტიაც, ალანებიც და ხაზარებიც, რამდენადაც ვერ მიიღებდნენ შემოსავალს ამ გზის ფუნქციონირების წყალობით (Кузнецов, 1984: 109; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). თუმცა ეს მთლად ასე არ უნდა იყოს, რადგან ამ დაპირისპირების დასკვნითი სტადიისათვის შეინიშნება აბრეშუმის დიდი გზის ყველაზე დიდი გამოცოცხლება (Mako, 2010: 48-49). მართლაც, VIII-IX საუკუნეებისათვის შესამჩნევია მაგისტრალური ტრასების ფუნქციონირების გაძლიერება, რომელიც ხაზართა სახაკანოს ცენტრალური იმიერკავკასიის ქალაქურ დასახლებებს აკავშირებდა ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთთან და ყირიმთან (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 79). ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასია ისევე, როგორც ცენტრალური იმიერკავკასია იყო გასაღების ბაზარი ქართული წარმოების ნაკეთობებისთვისაც. საქართველოდან შესული საქონლიდან, განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდნენ ბეჭდები. დაღესტნის ძეგლებში გამოიყოფა ასეთი სამკაულების ჯგუფი, რომელიც თარიღდება VIII-IX საუკუნეებით (Гусев, 1992: 13; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 82).

IX ს. მიწურულისათვის თვალში საცემია ჩინური აბრეშუმის ექსპორტის შემცირება, მაგრამ აბრეშუმით დასავლეთის მომარაგებისთვის გამოყენებული ძირითადი ტრასები ისევ მოთხოვნადია. აღმოსავლეთის ქვეყნებთან კავკასიის სავაჭრო ურთიერთობები გრძელდება, თუმცა ხანის, სუის და თანის ეპოქებთან შედარებით ნაკლებად აქტიურად. შეინიშნება აბრეშუმის გზის ტრასების შემოკლება, მაგრამ საერთო ჯამში ისინი აგრძელებენ ფუნქციონირებას (Плетнева, 1996: 150; Прокопенко, Чаплыгина, 2019: 83). X საუკუნეში ხაზართა სახაკანოს განადგურების შემდეგ ცენტრალური იმიერკავკასიის ტომებმა, რომლებიც იმყოფებოდნენ ტრანსკავკასიური მაგისტრალის გზაჯვა-

რედინზე დაიწყო აქტიური ეკონომიკური ურთიერთობები კიევის სახელმწიფოსთან, რისთვისაც ის სავაჭრო გზები გამოიყენებოდა, რომელთა მეშვეობით IX საუკუნიდან აღმოსავლეთ სლავებთან შედიოდა არაბული დირხემები (Прокопенко, 1997: 30-32; Прокопенко, 1999: 120; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 84).

მაგისტრალი, რომელიც ამიერკავკასიას დარიალის ხეობის გავლით აკავშირებდა მდინარე დონის ქვემოწელში მდებარე რაიონებთან ერთერთი ძირითადი მიმართულებად რჩებოდა (Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 84), რის დადასტურებაც მიჩნეულია ახლოაღმოსავლური ლითონის ჭურჭლის და კუფური მონეტების აღმოჩენა დარიალის ხეობის მიდამოებში (Кесати, 1940: 12-13; Крупнов, 1948: 43; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 84). ვარაუდობენ, რომ ჩრდილო კავკასიაში აღმოჩენილი აფრიკული მონეტის სიქის ნიმუშები, აღმოსავლეთ საქართველოდან იყო შეტანილი, რადგანაც მთისძირისა და ფიჩხოვანის სამარხებში აღმოჩენილია ჩრდილოაფრიკული დინასტიის იდრისიდის მონეტები (Джалагания, 1979: 37; Прокопенко, Чаплыгина, 2017: 84-85). ნუმიზმატიკის ა. ნიკიტინისა და ა. ფომინის დაკვირვებითაც აღმოსავლეთ ევროპაში ლევანტის (აღმოსავლეთ ხმელთაშუა ზღვისპირეთის) და ამიერკავკასიის ქვეყნებიდან შედიოდა აფრიკული მონეტები (Никитин, Фомин, 1992: 48-49; Фомин, 1992: 32-33).

დასკვნა

ასეთია ძირითადად ჩვენი დაკვირვებები გვიანანტიკურ ხანასა და შუა საუკუნეებში აბრეშუმის დიდი გზის ფუნქციონირებაზე, მის მარშრუტებსა და საქართველოს ჩართულობაზე აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში ამ მასშტაბური საერთაშორისო მაგისტრალის მეშვეობით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Avdaliani, E. (2019). *sakartvelo da abreshumis savach'ro gzebi (VI-XIII ss.)*. Tbilisi: gamomtsemloba „meridiani“. (ავდალიანი, ე. (2019). საქართველო და აბრეშუმის სავაჭრო გზები (VI-XIII სს.). თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“.

Bragvadze, Z. Davitashvili, A. (1993). *chinuri monet'a mtskhetijvidan. dzeglis megobari*, №1 (89). (ბრაგვაძე, ზ. დავითაშვილი, ა. (1993). ჩინური მონეტა მცხეთიჯვრიდან. *ძეგლის მეგობარი*, №1 (89).

Goiladze, V. (1997). *abreshumis didi savach'ro gza da sakartvelo*. Tbilisi, 1997 (ვ. გოილაძე, (1997). აბრეშუმის დიდი სავაჭრო გზა და საქართველო. თბილისი).

Inadze, M. (1982) *aghmosavlet shavizghvisp'iretis berdznulli k'olonizatsia*. Tbilisi, gamomtsemloba: „metsniereba“, (ინაძე მ., (1982). აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ბერძნული კოლონიზაცია. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი).

Kaukhchishvili, T. (1957). *st'rabonis geograpia*. Tbilisi. (ყაუხჩიშვილი, ს. (1957). სტრაბონის გეოგრაფია. თბილისი).

Khakhutaishvili, D. (1964). Uplistsikhe. I. 1957-1963 *ts'its' arkeologiuri k'vleva-dziebis shedegebi*. Tbilisi: gamomtsemloba „metsniereba“ (ხახუტაიშვილი, დ. (1964). უფლისციხე. I. 1957-1963 წწ. არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები. თბილისი: „მეცნიერება“).

Kesarieli, (1965). De Bello Persico. *Georgik'a. bizant'eli mts'erlebis tsnobebi sakartvelos shesakheb. t'. II. t'ekst'ebi kartuli targmaniturt gamotsa Simon K'aukhchishvilma*. Tbilisi: gamomtsemloba „metsniereba“. (კესარიელი, (1965). De Bello Persico. გეორგიკა. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. II. ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა სიმონ ყაუხჩიშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“).

Lordkipanidze, O. (1999). vach'roba shav zghvaze – «abreshumis gzis» ist'oriuli ts'inamdzhvreb. *vach'robashavzghvaze arkaulsa dak'lasik'ur khanashi: abreshumisgzis ist'oriuli p'ersp'ekt'iva. shavizghvisp'iretis dzv. ist'oriisa da arkeologiis IX saertashoriso simp'oziumi*. Vani. 1999 ts'lis 20-23 sekt'emberi. Tbilisi. (ლორთქიფანიძე, ო. (1999). ვაჭრობა შავ ზღვაზე – «აბრეშუმის გზის» ისტორიული წინამძღვრები. ვაჭრობა შავ ზღვაზე არქაულსა და კლასიკურ ხანაში: აბრეშუმის გზის ისტორიული პერსპექტივა. შავიზღვისპირეთის ძვ. ისტორიისა და არქეოლოგიის IX საერთაშორისო სიმპოზიუმი. ვანი. 1999 წლის 20-23 სექტემბერი. თბილისი.

Mako, 2010 - G. Mako. The Possible Reasons for the Arab–Khazar Wars. – Archivum Eurasiae Medii Aevi. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden, 2010.

Meskhia, Sh. (1979) kalakebi, khelosnoba da vach'roba. *sakartvelos ist'oriis nark'vevebi. t'. III*. Tbilisi, gamomtsemloba „sabch'ota sakartvelo“, 1979. (მესხია, შ. (1979). ქალაქები, ხელოსნობა და ვაჭრობა. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. III. თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“).

Nadiradze, j. (1990). Sairkhe sakartvelos udzvelesi kalaki. Tbilisi, gamomtsemloba „sakartvelo“, 1990. (ნადირაძე, ჯ. (1990). საირხე საქართველოს უძველესი ქალაქი. თბილისი, გამომცემლობა „საქართველო“).

Papaskiri, Z. (2008). k'idev ertkhel sakartvelos sagareo-p'olit'ik'uri mdgomareobis shesakheb VIII sauk'uneshi. – sokhumis sakhelmts'ipo universit'et'is shromebi. V. humanit'arul da sotsialur-p'olit'ik'ur metsnierebata seria. Tbilisi, Sokhumis sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba. 2008. (პაპასკირი, ზ. (2008). კიდევ ერთხელ საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ VIII საუკუნეში. – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები. V. ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია. თბილისი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა).

Pliny, (1961). Natural History. With an English translation in ten volumes, Volume II, Libri III-VII. Translated by H. Rackham. London, Harvard University Press, MCMLXI, first printed 1942, reprinted 1947, 1961 (<https://archive.org/stream/naturalhistory02plinuoft#page/378/mode/2up>).

Richthofen, F. (1883). China. Ergebnisse Eigener Reisen Und Darauf Gegründete Studien. Erster Band, X. Capitel. Entwicklung Des Auswärtigen Verkehrs. 58-150. Chr, Berlin 1877.

Togoshvili, G. (1978). alan-osebi da bizant'ia. – matsne. ist'oriis, arkeologiis, etnografiisa da khelovnebis ist'oriis seria. sakartvelos metsnierebata ak'ademia, №2, 1978. (თოგოშვილი გ., (1978). ალან-ოსები და ბიზანტია. – მაცნე. ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, №2).

Zögner, L. (1983). Ferdinand Freiherr von Richthofen 1833-1905, Berlin, 1983 (http://www.richthofen.de/fileadmin/richthofen/downloads/personen/ps_ferdinand-fvr_china.pdf).

Zviadadze, G., (1989). abreshumis didi gza sakartvelos t'erit'oriaze gadioda. tbilisi 1989 (გ. ზვიადაძე, (1989). აბრეშუმის დიდი გზა საქართველოს ტერიტორიაზე გადიოდა. თბილისი).

Алимова А., Ртвеладзе Э., Абдурасулов У., (2009). Средняя Азия – Закавказье – Рим: о значении водного пути по Амударье через Каспийское море в Закавказье. – Дорога Страбона как часть Великого Шёлкового пути. Материалы международной конференции (Баку, 28-29 ноября 2008 г.). Сборник докладов. Самарканд-Ташкент, МИЦАИ, SMI-ASIA.

Воронов, Ю. Н. (1975). Тайна Цебельдинской долины. Москва, издательство: «Наука» 1975 (http://apsnyteka.org/1056-voronov_taina_tsebelbinskoy_doliny.html).

Гозалишвили Г. К. (1956). О древнем торговом пути в Закавказье. – sakartvelos sssr metsnierebata ak'ad. iv. javakhishvilis sakh. ist'oriis inst't'ut'is shromebi. Т. II. Tbilisi, 1956. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. ტ. II. თბილისი, 1956.

Грацианская, Л. И. (1988). «География» Страбона. Проблемы источниковедения. – Древнейшие государства на территории СССР: Материалы и исследования. 1986 год. Издательство: «Наука». Москва, 1988.

Гумилев, Л. Н. (2003). Древние тюрки. История образования и расцвета Великого тюркского каганата (VI-VIII вв. н.э.). Издательство: «Кристалл». Санкт-Петербург, 2003.

Гусев, С. В. (1992). Экономические связи средневекового Дербента (VI-XIV вв.). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук. Москва, 1992

Джалагания И. Л. (1979). Иноземная монета в денежном обращении Грузии V-VIII вв. Издательство: «Мецниереба». Тбилиси, 1979.

Дзаттиаты Р. Г., Туаллагов А. А. (2010). К вопросу об алано-арабских связях. – Проблемы хронологии и периодизации археологических памятников и культур Северного Кавказа. XXVI «Крупновские чтения» по археологии Северного Кавказа. Магас. 26-30 апреля 2010 г. Тезисы докладов Международной научной конференции. Магас. Издательство: ООО «Пилигрим», 2010.

Доде З. В. (1994). Находки в могильнике Подорванная Балка как свидетельство функционирования Шелкового пути. – Международное сотрудничество археологов на великих торговых и культурных путях древности и средневековья. Кисловодск, 1994.

Иерусалимская А. А. (1972). Великий Шелковый путь и Северный Кавказ. Москва, 1972.

Иерусалимская А. А. (2012). Мошевая Балка. Необычный археологический памятник. Санкт-Петербург. Издательство Государственного Эрмитажа, 2012.

Иерусалимская А. А. (1967). О северокавказском «Шелковом пути» в раннем средневековье. – Советская археология, № 2, 1967.

Калоев Б. А. (1967). Осетины глазами русских и иностранных путешественников XIII-XIX вв. Составление, вводная статья и примечания Б. А. Калоева. Перевод части текстов И. С. Зевакиной. Северо-осетинское книжное издательство. Орджоникидзе, 1967.

Кверфельдт Э. К. (1938). Китайская керамика XII-XIII вв. на Кавказе. – Памятники эпохи Руставели.. Ленинград. Издательство АН СССР, 1938.

Кесарийский Прокопий (1993). Война с персами. Война с вандалами. Тайная история. Перевод, статья, комментарии А. А. Чекаловой. Издательство «Наука». Москва, 1993.

Кесарийский Прокопий (1876). Прокопия Кесарийского история войн римлян с персами, вандалами и готами. Перевод с греческого Спиридона Дестуниса, комментарий Гавриила Дестуниса. Книга I. – Записки историко-филологического факультета С.-Петербургского университета. Ч. I. Санкт-Петербург. Типография Императорской Академии Наук, 1876.

Кесати Р. (1940). Бронзовая фигура орла. – Сообщения государственного Эрмитажа. Т. I. Ленинград, 1940.

Ковалевская В. Б. (1984). Кавказ и аланы. Века и народы. Москва. Издательство: «Наука», 1984.

Ковалевская В. Б. (2005). Кавказ – скифы, сарматы, аланы I тыс. до н.э. – I тыс. н.э. Пушкино: ОНТИ ПНЦ РАН (Отдел научно-технической информации Пушкинского научного центра Российской академии наук), 2005.

Колесникова М. Е. (2016). Северокавказская трасса великого шелкового пути: к историографии вопроса. – Историко-культурное наследие Великого шелкового пути и продвижение туристских дестинаций на Северном Кавказе. Материалы международной научно-практической конференции (Ставрополь 28–29 сентября 2015 г.). Ставрополь. Издательство СКФУ (Северо-Кавказского федерального университета), 2016.

Крупнов Е. И. (1948). Археологические памятники верховьев р. Терека и бассейна р. Сунжи. – Труды Государственного исторического музея (ГИМ). Археологический сборник. Вып. XVII. Москва.

Кузнецов В. А. (1993). «Великий шелковый путь» и Северный Кавказ. – В. А. Кузнецов. Алано-осетинские этюды.. Владикавказ. Издательство Северо-Осетинского института гуманитарных исследований.

Кузнецов В. А. (2002). Христианство на Северном Кавказе до XV в. Владикавказ. 2002, (https://blagos.ru/sites/default/files/kuznetsov_2002_1.pdf).

Кузнецов В. А. (1984). Очерки истории алан. Орджоникидзе.

Лихтер Ю. А. (1994). Бусы из могильника Мошевая Балка. – Боспорский сборник. #5. Москва.

Лордкипанидзе, О. (1979). К проблеме греческой колонизации Восточного Причерноморья (Колхиды). – Проблемы греческой колонизации Северного и Восточного Причерноморья. Материалы I Всесоюзного симпозиума по древней истории Причерноморья. Цхалтубо – 1977. Тбилиси.

Лубо-Лесниченко Е. И. (1995). Великий Шелковый путь. – Вопросы истории. #9.

Менандр, (2003). Менандра Византийца продолжение истории Агафиевой. – ზოგზბო: Византийские историки: Дексипп, Эвнапий, Олимпиодор, Малх, Петр Патриций, Менандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец. Афиней. Пирующие софисты. Текст подготовлен по изданию: Византийские историки. Дексипп, Эвнапий, Олимпиодор, Малх, Петр Патриций, Менандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец. Переведенные с греческого Спиридоном Дестунисом. Примечания Гавриила Дестуниса. Санкт-Петербург, 1860. Рязань. Издательство: «Александрия», (<http://www.bgconv.com/docs/index-160613.html?page=32>).

Малахов С. Н. (2014). Материалы к церковной археологии Алании. – Из истории культуры народов Северного Кавказа. Сборник научных статей. Вып. 6. Ставрополь.

Мастыкова А. В. (1997). К изучению роли Кавказа в системе восточноевропейских торговых связей второй половины I тыс. н.э. (по материалам салтово-маяцкой культуры). – Историко-археологический альманах. Вып. 3, Армавир-Москва.

Никитин А. Б., Фомин А. В. (1992). Новый клад сасанидских и куфических монет перв. пол. IX в. – Труды Государственного исторического музея. Нумизматический сборник. Ч. XI. Москва.

Новосельцев А. П. (1990). Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа. Москва. Издательство: «Наука».

Олбрихт Марек Ян (2009). Страбон и Ох: некоторые замечания по рекам античной Центральной Азии. Дорога Страбона как часть великого шелкового пути. – Материалы Международной Конференции (Баку, 28–29 ноября 2008 г.). Сборник докладов. Самарканд–Ташкент: МИЦАИ, SMI-ASIA (https://vk.com/doc-23433303_279372939).

Петров А. М. (1995). Великий Шелковый путь. Москва.

Плетнева С. А. (1996). Саркел и «Шелковый путь». Воронеж.

Плиний Гай (1949). Естественная история. – В. В. Латышев. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – Вестник древней истории, №2.

Подосинов А. В. (2002). Восточная Европа в римской картографической традиции. Тексты. Перевод. Комментарий. – Древнейшие источники по истории Восточной Европы. Москва. Издательство: «Индрик», 2002 (http://dgve.ru/bibl/Svod_20_Podosinov_2002.shtml).

Прокопенко Ю. А. (1999). История северокавказских торговых путей IV в. до н.э. – XI в. н.э. Ставрополь.

Прокопенко Ю. А. (1997). К вопросу о находках в Центральном и Восточном Предкавказье куфических монет VIII–IX вв. – Вестник Ставропольского государственного университета (СГУ). № 9. Исторические и социально-гуманитарные науки. Ставрополь

Прокопенко Ю. А. (2011). К вопросу о характере торговли и транспортных магистралах, связывавших Центральное Предкавказье и древнерусские княжества. – Историко-археологический альманах. Вып. 10. Армавир-Краснодар-Москва.

Прокопенко Ю. А. (2015). Этапы распространения предметов христианской символики в Центральном Предкавказье в VI – XIII вв. – Археология и этнология Северного Кавказа. Вып. 5. Нальчик.

Прокопенко Ю. А., Чаплыгина С. Ф. (2017). Центральное Предкавказье в пространстве влияния Великого Шелкового пути и других транскавказских торговых магистралей в V - начале XIII в. Ставрополь. Издательство: «Печатный Двор». 2017.

Риттер К. (1854). История земледения и открытий по этому предмету. Санкт-Петербург.

Страбон (1964). География. В 17 книгах. Перевод, статья и комментарии Г. А. Стратановского. Под общей редакцией проф. С. Л. Утченко. Ленинград. Издательство „Наука“.

Ся Най (1962). Золотая византийская монета, найденная в могиле периода династии Суй. – Византийский временник, т. XXI.

Туаллагов А. А. (2005). Самшитовые гребни из аланских памятников. Четвертая Кубанская археологическая конференция. Тезисы и доклады. Краснодар.

Утченко С. Л. (1964). Ленинград. Издательство „Наука“.

Фомин А. В. (1992). Новгородские клады куфических монет. – Труды Государственного исторического музея. Нумизматический сборник. Ч. XI. Москва.

Хенниг Р. (1961). Неведомые земли, т. I. Перевод с немецкого Е. К. Краснокутской и А. Д. Раихштейна. Предисловие и редакция А. Б. Дитмара. Москва. Издательство: «Иностранная литература» (<http://annales.info/other/hennig/030.htm>).

Хлевов А. А. (2005). Морские войны рима. Санкт-Петербург. Издательство С.-Петербургского Университета, 2005.

Чижова А. А. (2006). Связи раннесредневековых аланских племен Северного Кавказа со странами Ближнего Востока и Юго-Восточной Азии (некоторые виды погребального инвентаря). – XXIV «Крупновские чтения» по археологии Северного Кавказа. Тезисы докладов конференции. Нальчик.

Чижова А. А. (2017). Стекланные изделия в археологии и этнографии Северного Кавказа. – Археология и этнография Кавказа и Крыма. Научная конференция (6- 8 апреля 2017 года). Тезисы докладов. Санкт-Петербург.

Шилов В. П. (1956). Калиновский курганный могильник. – МИА (Материалы и исследования по археологии СССР). № 60. Древности Нижнего Поволжья. Т. I. Итоги Сталинградской археологической экспедиции. Москва.

Ямпольский З. И. (1956). К изучению древнего пути из Каспийского моря по реке Кура через Грузию к Черному морю. – sakartvelos sssr metsnierebata ak'ad. iv. javakhishvilis sakh. ist'oriis inst'it'ut'is shromebi. Т. II. Tbilisi, 1956. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. ტ. II. თბილისი.

Грузия и великий шелковый путь в эпоху поздней античности и средневековья

Лия Габлишвили

Докторант Сухумского государственного университета

ORCID ID 0000-0002-5305-298X

E-mail: likagablishvili@gmail.com

Тел.: + 995 595-09-22-46

Резюме

В статье рассматриваются материалы, освещающие функционирование Великого шелкового пути, его маршруты, а также участие Грузии в торговых отношениях между Востоком и Западом, осуществляемых через эту крупную международную магистраль. Грузия была вовлечена в международную торговлю задолго до возникновения Великого шелкового пути. Сообщения о греческом импорте в Колхиду и Иберию поступали еще в архаический и классический периоды. В статье предлагается анализ данных Страбона, Марка Теренция Варрона, Менандра, Пей Дзуи (китайский историк) и других. Иран и Византийская империя веками вели войны за господство на путях, пересекающих Северный Кавказ. Начиная со второй половины VI века основная транзитная нагрузка приходилась на кавказские участки Великого шелкового пути, а с конца того же столетия регулярно действующим основным торговым маршрутом становится северокавказское направление. Археологические раскопки показали, что по этому маршруту ездили китайские торговцы. В гробнице, расположенной в верховьях реки Большая Лаба, притока Кубани, был обнаружен целый комплекс китайских предметов, в том числе фрагменты вышитого китайцами шелка и личная торговая запись купца, относящаяся к эпохе Тан. Наряду с китайским текстилем, китайский фарфор также импортировался с Дальнего Востока на Запад через Среднюю Азию. Об этом свидетельствуют так называемые «селадоны», фрагменты которых были обнаружены при раскопках в большом торговом городе Ани и городе Дманиси. Этот особый вид китайского фарфора был изготовлен в XII-XIII веках. Особое значение придается также единственной китайской монете, найденной в Мцхете в 1993 году, датированной 1200 годом.

Ключевые слова: Великий шелковый путь, Китай, Кавказ, Грузия, Византия.

საქართველოს ისტორია

მეფე ერეკლე II-ის საგარეო პოლიტიკის შესახებ

The foreign policy implemented by the King Heraclius II

Mariam Gureshidze

PHD Student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State

University Faculty of Humanities History

ORCID iD :0000-0002-9825-0651

mariaгуreshidze@gmail.com+995 551 127 855

Abstract

The Treaty of Georgievsk between Georgia and the Russian Empire became the subject of my interest and restudy. It is gripping to deduce, was a bilateral treaty concluded between the Russian Empire and the eastern Georgian kingdom of Kartli-Kakheti on July 24, 1783 the one of the ways to change the vector of foreign policy. According, in particular, with which countries, he perceived the relations as an alternative to an alliance with Russia and what internal and external factors led to his final decision.

After reconciliation of documents, launched in national Archive of Georgia with the materials established by the scientists, bent that Heraclio II was focused not only on one country and had flexible diplomacy. Heraclio II tried to get help not only from Russia, but also from other countries, for example: from the Emperor of Austria, the King of France and also from the governments of Sardinia, Naples and Venice.

In the article, is particularly discussed, which components determined the conquest policy of the Russian Empire, which was coming from the importance of Silk Road and why it's distance in Caucasus was most important for the world's actors at that time. Heraclio II carefully made a choice of main world actors who could support and develop the Silk Road for the Georgia economic benefits.

Key words: Georgia, Heraclio II, Treaty of Georgievsk, World Actors, Silk Road.